

RACJONALNE UŻYTKOWANIE ORAZ OCHRONA GRUNTÓW ROLNYCH W POLSCE I NA UKRAINIE

Krzysztof Gawroński¹, Roman Kuryltsiv², Józef Hernik¹

¹Uniwersytet Rolniczy im. H. Kollątaja w Krakowie,

²Narodowy Uniwersytet Rolniczy we Lwowie

RATIONAL USAGE AND PROTECTION OF FARMLANDS IN POLAND AND UKRAINE

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie podstawowych zasad ochrony i racjonalnego gospodarowania gruntami w Polsce i na Ukrainie, a także wskazanie różnic i podobieństw w tym względzie. w konkluzji przeprowadzonych rozważań autorzy stwierdzili, że przeciętna jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej jest różna w obu krajach. Na Ukrainie gleby pod względem jakości są zdecydowanie lepsze niż w Polsce. Ponadto inna jest struktura agrarna gruntów w obu krajach. Na Ukrainie dominują gospodarstwa duże o dużych polach uprawnych, często użytkowanych jako grunty orne. w strukturze agrarnej rolnictwa w Polsce dominuje sektor prywatny (indywidualny). Ta różnica w strukturze agrarnej rolnictwa w obu krajach powoduje inne przesunięcie akcentów w odniesieniu do ochrony i racjonalnego użytkowania gruntów. Na Ukrainie ochrona koncentruje się na dużych arealach gruntowych, ich właściwej powierzchni i kształcie, stopniu ich zaorania, aby zmniejszyć niekorzystne skutki erozji gleb. w Polsce z kolei należy bezwzględnie chronić grunty najlepsze. Zdaniem autorów przedstawione w artykule zagadnienia stanowią mogą podstawę do wymiany doświadczeń i wzajemnej edukacji, traktując zasady ochrony i racjonalnego gospodarowania gruntami swojego sąsiada, jako źródło inspiracji i innowacji.

Słowa kluczowe: ochrona gruntów, racjonalne użytkowanie gruntów, Polska, Ukraina

Summary

The aim of this article is to present the basic rules of protection and rational usage of lands in Poland and Ukraine, and to point out the differences and similarities in this issue. In the summary concerning this problem the authors said, that the average quality of agricultural lands varies in both countries. When we take into consideration the soil quality, in Ukraine the soil is much better than in Poland. Besides, the agrarian structure is different in both countries. In Ukraine there is a large number of big farms with big farmlands, often used as crop fields. In the Polish structure of farmlands most of the farms are private (individual). This difference has an impact on the strategy of environmental protection and land usage there. In Ukraine the protection is based on large farmlands, their proper shape and area, the level of tillage, to avoid the danger of soil erosion. In Poland the most important is protecting the best lands, according to their quality. In authors' opinion, the issues presented in the article can be a basis for the experience exchange and teaching, treating the rules of protection and economic usage of lands of their neighbor, as the source of inspiration and innovation.

Key words: *lands protection, rational land usage, Poland, Ukraine*

WSTĘP

Racjonalne użytkowanie i ochrona gruntów rolnych należą do podstawowych działań państwa, które powinno chronić gleby najlepsze oraz właściwie nimi gospodarować. Polska i Ukraina to kraje posiadające duże i bogate zasoby glebowe, a ich racjonalne zagospodarowanie i ochrona jest ważną kwestią bezpieczeństwa żywnościowego oraz możliwości eksportu nadwyżek żywności.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie podstawowych zasad ochrony i racjonalnego gospodarowania gruntami w Polsce i na Ukrainie, a także wskazanie różnic i podobieństw w tym zakresie. Zdaniem autorów przedstawione w artykule zagadnienia stanowiąc mogą podstawę do wymiany doświadczeń i wzajemnej edukacji.

Ukraina jest historycznie krajem rolniczym, gdzie użytki rolne są formą dominującą w strukturze gruntów. Pod względem powierzchni Ukraina jest bardzo dużym krajem Europy, a struktura jakościowa i bioproduktywność gleb na-

leżą do najlepszych na świecie. Ta wysoka jakość wynikająca z warunków środowiskowych decyduje o dominującej w gospodarce roli gruntów. Stanowią one najważniejsze aktywa i są najcenniejszym elementem narodowego bogactwa.

Z początkiem roku 2011 zasoby gruntowe Ukrainy obejmowały 60,4 mln hektarów ziemi. Znaczącą część powierzchni ok. 71 % (42,8 mln ha) stanowiły grunty rolne, z których 76% (32,5 mln ha) obejmuje grunty uprawne. Badania warstwy glebowej przeprowadzone w 1981 roku na Ukrainie wykazały, że średnia zawartość próchnicy w gruntach uprawnych wynosiła 3,2% (124,8 tony na 1 ha). Ponadto wykazano również spadek zawartości próchnicy w glebie w prawie wszystkich regionach. Zasoby gruntowe Ukrainy charakteryzują się również dużymi właściwościami bioprodukcyjnymi [Кулинич, 2011].

Polska zajmuje 9 miejsce w Europie pod względem powierzchni. w ogólnej powierzchni kraju użytki rolne zajmują 60,1 %. Od kilku lat powierzchnia użytków rolnych zmniejsza się, lecz mimo to znacznie przekracza średnią wartość dla Europy (35,5%). Najwięcej użytków rolnych występuje w centralno-zachodniej oraz centralnej i wschodniej części kraju, szczególnie na Wyżynie Lubelskiej oraz w południowej części Wielkopolski. Grunty orne zajmują 76,2 % powierzchni użytków rolnych. Ich największa koncentracja występuje na równinnych terenach środkowej Polski, głównie na Kujawach, Śląsku Opolskim, Wielkopolsce oraz w zachodniej części Mazowsza. Użytki zielone, tj. łąki i pastwiska zajmują łącznie 22,4 % użytków rolnych. w Polsce zdecydowana większość łąk, czyli obszarów systematycznie koszonych, występuje w dolinach rzecznych oraz na zmeliorowanych terenach podmokłych. z kolei pastwiska przeważają na terenach górskich. Uprawy trwałe, czyli sady i plantacje krzewów owocowych, zajmują zaledwie 1,4 % użytków rolnych. Lasy zajmują w Polsce 30,7 % powierzchni ogólnej, natomiast grunty zabudowane i zurbanizowane 5,1 %. Pozostały udział w ogólnej powierzchni kraju przypada na inne grunty. Jakość gleb polskich należy do najniższych w Europie. Potencjał produkcyjny przeciętnego ha naszych gleb odpowiada potencjałowi przeciętnych 0,6 ha gruntów ornyc krajów Unii Europejskiej [Skłodowski i Bielska, 2009].

Na szczególną uwagę zasługuje struktura własnościowa gruntów w Polsce. w ogólnej powierzchni kraju wynoszącej około 31,3 mln ha, w posiadaniu

gospodarstw rolnych znajdowało się w 2011 r. 17,7 mln ha, co stanowiło 56,5 %. Natomiast sektor prywatny gospodarstw indywidualnych zajmował areał około 15,9 mln ha, to jest 89,8 % gospodarstw rolnych w kraju. Średnia wielkość użytków rolnych gospodarstw rolnych wynosi 7.88 ha.

PRAWNE I GOSPODARCZE ASPEKTY RACJONALNEGO UŻYTKOWANIA I OCHRONY GRUNTÓW NA UKRAINIE

Ukraiński kodeks ziemski uchwalony w czerwcu 2003 ma na celu zapewnienie racjonalnego użytkowania gruntów, reprodukcję oraz zwiększenie żyzności gleb, polepszenie innych ważnych parametrów, ochronę ekologicznych funkcji gruntów oraz ochronę środowiska. Ten kodeks określa system działań w zakresie ochrony gruntów obejmujący [Ustawa/Закон України, 2003]:

- krajowy zespolony system obserwacyjny;
- stworzenie ogólnokrajowych oraz regionalnych programów użytkowania i ochrony gruntów, dokumentacja prac geodezyjnych w zakresie ochrony gruntów;
- tworzenie sieci ekologicznej;
- tworzenie planów zagospodarowania dla celów przyrodniczych, rolniczych, ekologicznych, ekonomicznych, antyerozyjnych i innych;
- gospodarcza stymulacja w celu doprowadzenia do realizacji celów związanych z ochroną i użytkowaniem gruntów oraz polepszeniem żyzności gleb;
- standaryzacja i ocena.

Zgodnie z zapisami kodeksu, krajowy zespolony system obserwacyjny obejmuje m.in. badania topograficzne, geodezyjne, kartograficzne, pedologiczne, agrochemiczne i radiologiczne. Ma on również na celu określenie stanu gruntów i gleb oraz ich monitorowanie. Krajowe, regionalne oraz lokalne bazy danych o stanie gleb są tworzone w oparciu o bazę danych krajowego zespolonego systemu obserwacyjnego.

Ogólnokrajowy program użytkowania i ochrony gruntów jest tworzony na podstawie programów rozwoju gospodarczego, naukowe-

go, technicznego oraz społecznego Ukrainy oraz programów ochrony środowiska. Określa on zakres oraz ilość niezbędnych działań w zakresie ochrony gruntów, jak również ilość środków wsparcia dla realizacji tego celów.

Regionalne programy użytkowania i ochrony gruntów tworzone są na podstawie programu ogólnokrajowego, z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań.

Od roku 2001 zaczęto tworzyć na Ukrainie sieci ekologiczne, w związku z uruchomieniem krajowego programu tworzenia ukraińskiej sieci ekologicznej 2000-2015. Pierwszy etap programu stanowi o poszerzeniu krajowej ekosieci Ukrainy (Rys. 1), użyciu narzędzi ekonomicznych, które promowałyby tworzenie ekosieci na terenach o różnych strukturach użytkowania, stworzeniu odpowiednich podstaw prawnych, przeprowadzaniu niezbędnych badań oraz dokonywaniu niezbędnych ustaleń [Ustawa/Закон України, 2004].

Sieć ekologiczna to ogólny system przestrzenny, mający na celu polepszenie warunków tworzenia i reprodukcji środowiska, polepszenia potencjału naturalnego i potencjału zasobów Ukrainy, ochronę krajobrazu i bioróżnorodności siedlisk oraz rozwój cennych gatunków flory i fauny, funduszu genetycznego, sposobów migracji zwierząt poprzez konsolidację obszarów i obiektów chronionych i rezerwatów jak i innych obszarów o szczególnym znaczeniu dla ochrony środowiska oraz szczególnie kontrolowanych przez prawo i przez międzynarodowe zobowiązania Ukrainy [Курильців, 2007].

Celem władz krajowych jest gospodarcza stymulacja systemu użytkowania i ochrony gruntów oraz polepszenie żyzności gleb, tak aby zapewnić ich racjonalne użytkowanie i ochronę przez właścicieli oraz użytkowników.

Rekompensata strat poniesionych przez właścicieli i użytkowników gruntów w związku z polepszaniem ekologicznej kondycji gruntów i zwiększeniem żyzności gleb jest finansowana z budżetu krajowego Ukrainy i lokalnych budżetów, zgodnie z krajowym programem ochrony gruntów i jego regionalnymi odpowiednikami. Działania związane z gospodarczą stymulacją systemu użytkowania i ochrony gruntów oraz polepszenia żyzności gleb są podejmowane na wniosek właściciela lub użytkownika gruntów do władz wykonawczych lub lokalnych instytucji zajmujących się regulacjami w zakresie ochrony gruntów.

Wnioski te opracowane są na podstawie polityki rolnej, dotyczącej polepszania stanu ekologicznego gruntu oraz zwiększenia żyzności gleb, zgodnie z informacjami zawartymi w paszporcie agrochemicznym danej działki.

Kolejnymi bardzo ważnymi działaniami, które zapewniają ekologiczne, sanitarne i higieniczne bezpieczeństwo obywateli są standaryzacja i uregulowanie. w ramach tych działań zostają określone wymagania co do jakości gruntu, żyzności gleby, dopuszczalnego oddziaływania czynników antropogenicznych oraz użytkowania rolnego gruntów.

W zakresie ochrony gruntów i reprodukcji żyzności gleb stosuje się następujące normy dotyczące:

- dopuszczalny poziom zanieczyszczenia gleb;
- optymalna korelacja jednostek gruntowych;
- optymalna korelacja upraw w ramach płodozmianu w różnych regionach przyrodniczych i rolniczych;
- wskaźniki degradacji gruntów i gleb.

Normy dopuszczalnego zanieczyszczenia gleb ustalane są w celu określenia kryteriów przydatności gruntów dla konkretnego sposobu użytkowania. Normy dopuszczalnego zanieczyszczenia gleb obejmują:

- dopuszczalne stężenie związków chemicznych, pozostałości pestycydów i środków agrochemicznych, metali ciężkich itp.;
- dopuszczalny poziom zanieczyszczenia substancjami radioaktywnymi.

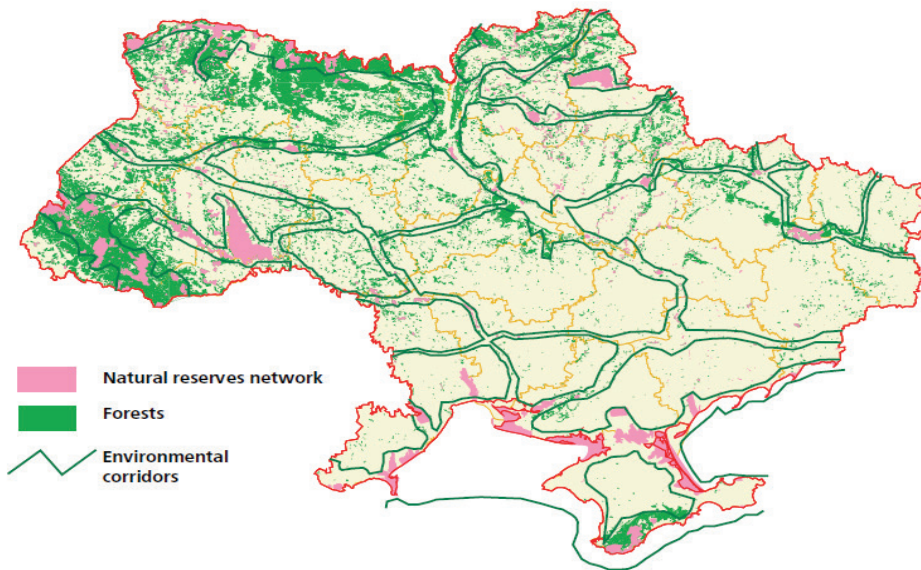
Normy jakościowego stanu gleb ustalane są w celu zapobiegania nadmiernej eksploatacji. Stosuje się je do kontrolowania jakości gleb. Normy te określają stopień zanieczyszczenia, optymalną zawartość składników odżywczych, cechy fizyczne i chemiczne itp.

Normy optymalnej korelacji jednostek gruntowych ustala się w celu zapobiegania zbyt silnej antropopresji, obejmującej również nadmierną orkę. Normy optymalnej korelacji jednostek gruntowych obejmują:

- optymalną korelację obszarów rolnych, chronionych, leczniczych, historycznych, kulturowych, przeznaczonych na cele rekreacyjne a także lasów i terenów wodnych;

- optymalną korelację użytków ornych i roślin wieloletnich, łąk, pastwisk jak również ochronnych pasów leśnych w krajobrazach rolniczych.
- Normy optymalnej korelacji upraw w ramach płodozmianu w różnych regionach przyrodniczych i rolniczych określa się w celu uzyskiwania stałych i wysokich zbiorów oraz zapobiegania nadmiernej eksploatacji gleb i spadkom w produkcji żywności.

Normy optymalnej korelacji upraw w ramach płodozmianu określają strukturę obszarów uprawnych dla różnych regionów przyrodniczych i rolniczych oraz wykaz upraw zatwierdzonych w danym regionie. Wskaźniki norm degradacji gruntów określane są dla każdej kategorii gruntów, w celu zapobiegania pogorszeniu warunków. Stosuje się je również do kontrolowania użytkowania i ochrony gruntów. Wskaźniki degradacji gruntów obejmują wskaźniki dopuszczalnego pogorszenia warunków i cech zasobów gruntowych będących wynikiem antropopresji oraz negatywnych zjawisk przyrodniczych, jak również normy intensywności rolnego użytkowania gruntów.

źródło: National report of Ukraine on harmonization of society's activity in natural environment, 2003. p. 62

Rysunek 1. Krajowa ekosieć Ukrainy
Figure 1. National econetwork of Ukraine

PODSTAWOWE ZASADY OCHRONY I RACJONALNEGO GOSPODAROWANIA GRUNTAMI ROLNYMI W POLSCE

Podstawą prawną ochrony gruntów rolnych w Polsce jest ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. [Ustawa, 1995]. Ten akt prawny reguluje zasady ochrony gruntów rolnych i leśnych oraz rekultywacji i poprawienia wartości użytkowej gruntów. w rozumieniu powyższej ustawy ochrona gruntów rolnych polega na:

- ograniczaniu przeznaczania ich na cele nierolnicze;
- zapobieganiu procesom degradacji i dewastacji gruntów rolnych oraz szkodom w produkcji rolniczej, powstałym wskutek działalności nierolniczej i ruchów masowych ziemi;
- rekultywacji i zagospodarowania gruntów na cele rolnicze;
- zachowaniu torfowisk i oczek wodnych jako naturalnych zbiorników wodnych;
- ograniczaniu zmian naturalnego ukształtowania powierzchni ziemi.

Problematyka ograniczania przeznaczania gruntów na cele nierolnicze i nieleśne podlega następującym zasadom. Po pierwsze na cele nierolnicze i nieleśne można przeznaczać przede wszystkim grunty oznaczone w ewidencji gruntów jako nieużytki, a w razie ich braku inne grunty o najniższej przydatności produkcyjnej. Po drugie przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne dokonuje się w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego [Ustawa, 2003]. z kolei przeznaczenie na cele nierolnicze i nieleśne gruntów rolnych klas I – III, jeżeli ich zwarty obszar projektowany do przeznaczenia przekracza 0,5 ha – wymaga zgody Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Przeznaczenie na cele nierolnicze gruntów rolnych klasy IV, jeżeli ich zwarty obszar przekracza 1 ha oraz gruntów klas V i VI, wytworzonych z gleb pochodzenia organicznego i torfowisk (jeżeli ich zwarty obszar przekracza 1 ha) – wymaga zgody marszałka województwa, wyrażonej po uzyskaniu opinii izby rolniczej.

Wyłączenie gruntów rolniczych z produkcji rolniczej może nastąpić po wydaniu decyzji zezwalającej na takie wyłączenie. Decyzje administracyjną w tej kwestii wydaje starosta. Osoba która uzyskała zezwolenie na wyłączenie

gruntów z produkcji jest obowiązana uiścić tzw. należność oraz opłaty roczne. Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych podaje szczegółowe stawki opłat z ww. wyłączenie. Stawki te określone są jako równowartość tony ziarna żyta na 1 ha gruntów rolnych i zróżnicowane są w zależności od klasy bonitacyjnej gleb. Na przykład należność za wyłączenie 1 ha gruntów ornych i klasy bonitacyjnej, wynosi równowartość 750 ton ziarna żyta. Jeżeli zatem przyjąć, iż 1 tona żyta kosztuje w Polsce około 800 zł (stan na 1 lipca 2012 r.), to należność powyższa wynosi 600 tys zł. Opłaty roczne płacone są w wysokości 10 % należności przez okres 10 lat. Obowiązek uiszczania należności i opłat rocznych nie dotyczy wyłączenia gruntów z produkcji rolniczej na cele budownictwa mieszkaniowego, przy czym w przypadku budynku jednorodzinnego grunt o powierzchni 0,05 ha zwolniony jest w powyższych opłatach. w przypadku budynku wielorodzinnego takim zwolnieniom podlega również grunt o powierzchni 0,02 ha na każdy lokal mieszkalny. w razie stwierdzenia, że grunty zostały wyłączone z produkcji rolniczej niezgodnie z przepisami powyższej ustawy, sprawcy wyłączenia ustala się opłatę w wysokości dwukrotnej należności.

Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych reguluje też kwestie związane z zapobieganiem degradacji gleb. w tym względzie powyższy akt prawny zobowiązuje właściciela gruntów do przeciwdziałania degradacji gleb, w tym szczególnie erozji i ruchom masowym ziemi. Organ administracyjny może nakazać właścicielowi gruntów zalesienie, zadrzewienie lub zakrzewienie gruntów lub założenie na nich trwałych użytków zielonych. Właścicielowi gruntów przysługuje wówczas zwrot kosztów zakupu niezbędnych nasion i sadzonek. w razie wystąpienia z winy właściciela innych form degradacji gruntów, wójt w drodze decyzji nakazuje właścicielowi gruntów wykonanie w określonym terminie odpowiednich zabiegów. Jeżeli decyzja ta nie została wykonana, wójt zleca wykonanie tych zabiegów na koszt właściciela gruntów. Jednakże zauważa się w Polsce potrzebę poprawy ochrony gleb przed erozją, gdyż jednostki samorządu terytorialnego nie wypełniają wszystkich ustawowych obowiązków [Hernik, 2005].

Dla gruntów położonych na obszarach ograniczonego użytkowania, istniejących wokół zakładów przemysłowych, opracowuje się na koszt odpowiednich

zakładów, plany gospodarowania na tych gruntach. Właścicielowi gruntów położonych wokół zakładów przemysłowych, starosta zapewnia prowadzenie co 3 lata okresowych badań poziomu skażenia gleb i roślin. Jeżeli badania te wykażą, że uzyskane plody nie nadają się do spożycia lub przetworzenia, kosztami badań obciąża się zakład przemysłowy, a skażone grunty wyłącza się z produkcji. Skutki tych decyzji obciążają zakład przemysłowy odpowiedzialny za skażenie.

Cytowana regulacja prawna odnosi się także do problematyki rekultywacji i zagospodarowania gruntów. Osoba powodująca utratę lub ograniczenie wartości użytkowej gruntów jest zobowiązana do ich rekultywacji na własny koszt. Rekultywacji na cele rolnicze gruntów położonych na obszarach rolniczej przestrzeni produkcyjnej, zdewastowanych lub zdegradowanych przez nieustalone osoby, w wyniku klęsk żywiołowych lub ruchów masowych ziemi – dokonuje właściwy organ administracyjny, przy wykorzystaniu środków Funduszu Ochrony Gruntów Rolnych.

Rekultywację i zagospodarowanie gruntów planuje się, projektuje i realizuje na wszystkich etapach działalności przemysłowej. Rekultywację prowadzi się w miarę jak grunty te stają się zbędne do prowadzenia działalności przemysłowej oraz kończy się w terminie do 5 lat od zaprzestania tej działalności.

Kontrolę stosowania przepisów ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych sprawują odpowiednio ministrowie ds. rolnictwa i środowiska, marszałkowie województw, starostowie oraz wójtowie, burmistrzowie i prezydenci miast. Przeprowadzona kontrola może nakazać:

- zdjęcie i wykorzystanie próchnicznej warstwy gleby,
- rekultywację gruntów zdewastowanych i zdegradowanych,
- rolnicze zagospodarowanie gruntów zrekultywowanych,
- przeciwdziałanie erozji gleb i ruchom masowym ziemi oraz zjawiskom powodującym trwałe pogarszanie wartości użytkowej gruntów.

Ocena uwarunkowań przyrodniczych dla rolnictwa jest zadaniem złożonym, bowiem wymaga szczegółowej klasyfikacji nie tylko poszczególnych komponentów środowiska przyrodniczego, ale także ich ujęcia syntetycznego. w Instytucie Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach opracowano w 1981 r. metodę oceny jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej [Witek i inni,

1981]. Metoda ta opiera się na czterech zasadniczych czynnikach, a mianowicie: glebie, agroklimacie, rzeźbie terenu i stosunkach wodnych, dla których oceny przyjęto odpowiednie wartości punktowe. Na ostateczny wskaźnik waloryzacji jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, będący sumą punktów poszczególnych czynników składają się oceny:

- jakości i przydatności gleb, oparte o znajomość występujących klas bonitacyjnych oraz kompleksów glebowo-rolniczych (skala oceny 18 – 100 pkt);
- agroklimatu (skala oceny 1 – 15 pkt);
- rzeźby terenu (skala oceny 1 – 5 pkt);
- stosunków wodnych (skala oceny 1 – 5 pkt).

Jakość użytków rolnych oceniana jest zatem w teoretycznym przedziale rzędu od 20 do 125 pkt i jest odbiciem potencjalnych przyrodniczych możliwości produkcyjnych danego terenu. w Instytucie Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach wyliczono także wartości powyższego wskaźnika dla każdej z 2479 gmin w Polsce. Analiza przestrzennej zmienności tego wskaźnika dla obszaru Polski umożliwiła porównanie poszczególnych gmin w aspekcie przydatności ich środowiska przyrodniczego dla potrzeb rolnictwa. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej średnio dla Polski wynosi 66,6 pkt. i jest zróżnicowany regionalnie. Waha się on od 55,0 pkt w województwie podlaskim do 81,4 pkt w województwie opolskim. Gminą o najwyższym wskaźniku waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (108,6 pkt) jest gmina Żórawina w województwie dolnośląskim, natomiast najniższą wartość tego wskaźnika ma miasto Zakopane (31,0 pkt) w województwie małopolskim.

Na potrzeby racjonalnego gospodarowania gruntami rolnymi w Polsce departamenty rolnictwa urzędów marszałkowskich opracowują analizy przestrzenne dotyczące zróżnicowania warunków przyrodniczych i gospodarczych poszczególnych województw. Podobne analizy prowadzone mogą być dla jednostek administracyjnych stopnia podstawowego. Analizy te mogą być wykorzystywane przy opracowywaniu strategii rozwoju województw i gmin.

PODSUMOWANIE

Zasoby glebowe Ukrainy i Polski są bardzo duże i wymagają ze strony obu państw ich ochrony i racjonalnego wykorzystania. Jednakże przeciętna jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej jest różna w obu krajach. Na Ukrainie gleby pod względem jakości są zdecydowanie lepsze niż w Polsce. Ponadto inna jest struktura agrarna gruntów w obu krajach. Na Ukrainie dominują gospodarstwa duże o dużych polach uprawnych, często użytkowanych jako grunty orne. w strukturze agrarnej rolnictwa w Polsce dominuje sektor prywatny (indywidualny), a przeciętna wielkość gospodarstwa rolnego wynosi 7,9 ha. Ta różnica w strukturze agrarnej rolnictwa w obu krajach powoduje inne przesunięcie akcentów w odniesieniu do ochrony i racjonalnego użytkowania gruntów. Na Ukrainie ochrona koncentruje się na dużych arealach gruntowych, ich właściwej powierzchni i kształcie oraz stopniu ich zaorania, aby zmniejszyć niekorzystne skutki erozji gleb. w Polsce z kolei należy bezwzględnie chronić grunty najlepsze.

Bez wątplenia w obu krajach w oparciu o regulacje prawne prowadzone są działania związane z ochroną gruntów rolnych, przy uwzględnieniu uwarunkowań środowiskowych oraz zasady zrównoważonego rozwoju.

Rozwiązanie problemów ochrony i racjonalnego użytkowania gruntów na Ukrainie może nastąpić poprzez:

- stopniowe wdrożenie ekologicznie zrównoważonej korelacji jednostek gruntowych w systemie użytkowania gruntów. Działanie to jest niezbędne do zaspokojenia potrzeb produkcyjnych i ochronnych; szczególnie chodzi tu o zmniejszenie udziału gruntów ornych oraz zwiększenie obszarów leśnych na Ukrainie;
- zwiększenie żyzności gleb za pomocą nawozów stosowanych w optymalnych dawkach i mieszankach, przeprowadzanie chemicznej melioracji gleb, wprowadzanie płodozmianu w oparciu o wyniki badań naukowych, elementy biologizacji rolnictwa, nowoczesne technologie ochrony i reprodukcji żyzności gleb;
- zapobieganie procesom degradacji gleb, szczególnie w przypad-

ku gruntów rolniczych, w drodze wprowadzania technologii ochrony gleb, realizacji projektów podziału gruntów, będącego ekologiczną i ekonomiczną podstawą płodozmianu oraz porządkowania jednostek gruntowych,

- ochronę gruntów zdegradowanych, nierentownych i zanieczyszczonych w skutek działalności przemysłowej oraz inne działania związane z ochroną i reprodukcją żyzności gleb;
- ograniczenie sprzedaży gruntów o dużej wartości, szczególnie rolniczych i leśnych przeznaczonych na cele pozarolnicze;
- stosowanie środków agrochemicznych na terenach rolniczych;
- określenie rzeczywistych (dla lokalizacji) granic działek obejmujących obszary chronione, rezerwy, jak i obszary o wartości leczniczej, historycznej, kulturowej;
- powiększenie obszarów krajobrazów kulturowych dla rozwoju aspektów rekreacyjnych i leczniczych;
- tworzenie oraz wdrażanie aktów prawnych, dokumentów normatywnych dotyczących standaryzacji w zakresie użytkowania i ochrony gruntów.

W Polsce, ze względu na przeciętną jakość bonitacyjną gleb, większy akcent należy położyć na ochronę gruntów poprzez ograniczanie przeznaczania ich na cele nierolnicze. Ponadto właściwym byłyby działania polegające na stworzeniu w każdej gminie przestrzennej delimitacji gruntów najlepszych (I i II klasa bonitacyjna) i uznania ich jako dobro narodowe, z nakazem ich bezwzględnej ochrony. Kompetentnymi instytucjami w tej kwestii powinny być organy samorządowe stopnia gminnego.

BIBLIOGRAFIA

- Hernik J. (2005). *Model zarządzania przeciwozyjną ochroną gleb*. Acta Agrophysica, 2005, 5(1), 31-38.
- Кулинич П.Ф. *Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні*. Київ: Логос. (2011). 688 с.
- Курильців Р.М. *Механізм формування раціонального використання та охорони земель на регіональному рівні*. Львів: Каменяр. (2007). 155 с.

- Mały Rocznik Statystyczny Polski. (2012). Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, Rok LV.
- Skłodowski P., Bielska A. (2009). *Właściwości i urodzajność gleb Polski – podstawą kształtowania relacji rolno-środowiskowych*. Instytut Melioracji i Użytków Zielonych w Falentach; t.9, z.4(28), str. 203-214.
- Witek T. i inni. (1981). *Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej Polski według gmin*. IUNG, Puławy.
- Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. nr 121, poz. 1266 z 2004 r. z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. nr 80, poz. 717 z 2003 r. z późniejszymi zmianami).
- Закон України від 22.05.2003. «Про охорону земель» № 858-IV (Відомості Верховної Ради України, 2003, № 39, с. 349).
- Закон України від 24.06.2004. «Про екологічну мережу України» № 1864-IV (Відомості Верховної Ради України, 2004, N 45, с.502).

Prof.dr hab. Krzysztof Gawroński, dr hab. Józef Henrik
Katedra Gospodarki Przestrzennej i Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Rolniczy im. H.Kołłątaja w Krakowie
Balicka 253 C, 30-149 Kraków, Tel. 12-662 40 18

Dr inż. Roman Kuryltsiv
Katedra Katastru Ziemi
Narodowy Uniwersytet Rolniczy we Lwowie
Velikoho 1, 80381 Lwów, Tel. +38-32-224 29-62